

nice, prázdninové tábory a mládežnické organizace. Přijímají se jen účastníci ve věku 23—40 let, ovládající plyně sloven i písmem angličtinu. Požaduje se, aby to byli lidé, kteří bezprostředně přímo mezi mládeží pracují, a nikoliv jen administrativní nebo dozorní síly. Nejzajímavější na celé věci je to, že USA má kritický nedostatek sociálních pracovníků a odborníků pro práci mezi postiženou mládeží. V Anglii se už dnes ozý-

vají kritické hlasy proti této a jiným akcím, které odčerpávají z Británie i z jiných států odborníky do USA, protože dosti je těch, kteří se dávají zlákat výhodnějším materiálním zaopatřením k trvalému pobytu v USA. Americká vláda tyto akce podporuje, neboť import odborníků vyjde mnohem levněji nežli obtížné získávání a nákladné zaškolování domácích sil.

Bohuslav Kovář

Kiss G.: Soziologie in Osteuropa

in: Osteuropa 1965, č. 11—12.

Autor rozlišuje dvě etapy vývoje sociologie v socialistických zemích: 1. etapu teoretických diskusí o vztahu sociologie a historického materialismu (1956—1962) a 2. etapu rozvoje praktických sociálních výzkumů (od r. 1962). Článek obsahuje některé nepřesnosti v diskusích mezi dogmatiky a revizionisty. Hlavní je však důraz na široké perspektivy a poznávací možnosti, které sociologie má v podmínkách socialismu. Sociologická hlediska přispějí k lepšímu fungování socialistického společenského systému a stávají se prostředkem plánování. To podle Kisse může sice poněkud omezovat teoreticky poznávací funkci sociologie, ale znamená velký praktický užitek pro stabilizaci socialistického systému a zároveň získání věcně fundovaných poznatků o společenské skutečnosti v tomto systému. Autor zdůrazňuje příznivé podmínky pro národní i mezinárodní koordinaci sociologických výzkumů v socialistickém světě.

D. S.

Papalekas J.: Zur Soziologie der Automatisierung der Produktion

(Probleme und Befunde) — Dortmund 1964.

Studie obsahuje ve stručném výkladu některá teoretická východiska i částečné závěry z intenzivního výzkumu průmyslové práce v podmínkách pokročilé automatizace v chemickém podniku. Vítá přechod k zvěcnění diskuse o sociálních důsledcích automatizace, k němuž došlo v 60. letech. Cílem automatizace je osvobození člověka od všech pracovních postupů, které se pravidelně opakují. Podíl automatizovatelné produkce, který před 8 lety byl odhadován pouze na 8 až 10 %, je nyní uznáván na úrovni 20 až 25 %. Při výzkumu byly zjišťovány souvislosti mezi 4 dimenzemi: rozčlenění práce, kooperace mezi dělníky navzájem i mezi dělníky a představenými, vztah dělníka k technickému zařízení, vztah dělníka k představenému jakožto nositeli sociální moci. Byl zkoumán vliv relativní nepřetržitosti automatizovaného procesu a distance dělníka vůči němu. Na místo pevného pracoviště přichází rotující struktura pracovišť. Zatímco pro první etapu průmyslové produkce byla příznačná práce jednoho spolu s druhými (Miteinanderarbeiten — Einung — týmová kooperace) a pro mechanizační fázi práce jednoho vedle druhých nebo po druhých (Neben- und Nacheinander-

arbeiten — Einheit — skladebná kooperace), automatizace položila základy k práci jednoho vstřícně vůči druhým (Zueinanderarbeiten — Verbund), což je podle Papalekase nová forma abstraktní univerzality práce. V jejím rámci ovšem zůstávají tři skupiny dělníků: dohlížející, ošetřující (jejichž funkční arbeiten — Einheit — skladebná kooperace) a tradiční (zámečníci, kováři). Dělník nového typu kontroluje a rozhoduje, musí umět přetvářet abstrahovanou souvislost do konkretizovaného postupu.

D. S.

Klönne A.: Wirtschaftsdemokratie als Alternative

in: Blätter für deutsche und internationale Politik I. 1965, č. 11. II. 1966, č. 1.

Sociologická analýza současných diskusí o otázkách tzv. Mitbestimmung (spolurozhodování), které jsou vedeny v NSR zejména mezi odbory a podnikatelskými svazy. Odbory navrhuje rozšíření norem, platných pro hornictví a metalurgický průmysl (paritní obsazení dozorčích rad a instituce tzv. dělnického ředitele), do větších podniků všech ostatních odvětví. Podnikatelské svazy argumentují proti tomu mj. tím, že demokratizované hospodářství a tržní hospodářství se navzájem vylučují, neboť tržní hospodářství spočívá na soukromém vlastnictví výrobních prostředků. Autor se přiklání k odborářskému stanovisku, přičemž přisuzuje Mitbestimmung zejména funkci uplatnit stanoviska zaměstnanců v měřítku celohospodářském, zabránit politickému zneužití koncentrace hospodářské moci a přenést proces demokratizace do hospodářství. Proti argumentaci podnikatelských svazů uvádí zejména fakta zesílené koncentrace západoněmeckého průmyslu, která podle něho znemožňuje „iniciativu vlastníků“. Zdůrazňuje, že přání demokratizovat hospodářství nemůže být ztotožňováno s utopií odstranění řídicích funkcí. Připomíná též problém odcizení mezi představiteli a představovanými, který se objevuje při realizaci Mitbestimmung.

D. S.

Ben — David J., Professions in the Class System of Present Day Societies

A Trend Report and Bibliography, Oxford, England 1964.

Výstižný přehled problematiky a vývoje sociologie povolání, zúžených ovšem na svobodná povolání inteligence. Staví proti sobě

koncepte, které spojovaly tato povolání s altruistickou tvorbou sociálních ideologií (Wilson, Marshall) a koncepte, zdůrazňující úsilí o individuální úspěch na zvoleném poli (Parsons). Ukazuje, že současná literatura o této otázce se jednostranně vyvíjí v mikrosociologickém a sociálně psychologickém směru („occupational roles“, pracovní satisfakce, proces profesionální socializace atd.). Sám autor naproti tomu ukazuje význam početního růstu profesí pro třídní strukturu společnosti, přičemž je porovnávána řada zemí za celé století. Proti evropskému systému přípravy těchto povolání v dřívějších desetiletích se zdůrazňuje rychlý růst systému amerického a sovětského. Závěrečná kapitola se týká sociální mobility povolání inteligence. Cenné jsou tabulky pohybu z různých vrstev do elit. V jednotlivých kapitalistických zemích tvoří podle nich příliv ze středních vrstev 200–600% ve srovnání s přílivem z dělnických, respektive „manuálních“ tříd.

D. S.

Matoušek O., Růžicka J., Psychologie práce. Základní otázky

NPL, Praha 1965.

Přehledný populární výklad, v němž zájemce o sociologii upoutá zejména nejobsáhlejší kapitola o sociálně psychologických problémech práce. Soustřeďuje se na tři problémové okruhy:

I. Pracovní motivace se zdůrazňovanou společenskou podmíněností. Jsou uvedeny žebříčky hodnot, přikládány různým stránkám pracovní činnosti a přehledy pracovních stimulačních činitelů, mj. účinnosti různých forem slovního hodnocení.

II. Pracovní skupina; zejména problémy její formální (pojmané příliš hierarchicky) a neformální struktury. Předpokládá se existence pouze jednoho neformálního mluvčího, ač právě pro soudržné skupiny je příznačné autoritativní jádro z několika členů. Kromě vedoucího se uvažuje o izolovaných pracovnících, opomíjí se např. role kritika. Velký důraz je kladen na společenskou atmosféru na pracovišti. Výkonost pracovníka je ovlivňována tím, jaké jeho hodnocení z hlediska osobní a pracovní stránky se stalo součástí celkového mínění skupiny.

III. Vedoucí pracovník z hlediska svého postavení ve skupině, své role i osobnosti. Autoři zdůrazňují, že jeho vlastnosti jsou vždy odrazem celkové interakční role jedince. Užitečný je přehled determinant úspěšného jednání vedoucího pracovníka. Zvláště důkladně je rozebírána personální činnost vedoucího.

D. S.

Ralf Dahrendorf: Arbeiterkinder an deutschen Universitäten

J. B. C. Mohr, Tübingen 1965, 48 str.

Empirická studie, založená na sekundární analýze rozsáhlých výzkumů, provedených v poslední době v NSR. Dahrendorf vychází

ze zjištění, že německé university v posledních letech navštěvuje cca 5% studentů, pocházejících z dělnických rodin (Anglie — 25%, USA — 30%). Fakt, že polovina německého obyvatelstva dodává jen dvacetinu vysokoškoláků, považuje za jednu z oněch „kritických skutečností“, jimiž je angažovaný sociolog povinen se zabývat. Protože neexistuje žádné právní omezení, které by bránilo dělnickým dětem v přístupu na vysoké školy, je třeba hledat bariéry v sociální struktuře společnosti a v motivační struktuře individuů. Z tohoto hlediska zkoumá 1. *sympatie dělnické rodiny ke vzdělání* (Bildungsfreundlichkeit der Arbeiterfamilie), 2. *sympatie vzdělávacích zařízení k dělnickým dětem* (Arbeiterefreundlichkeit der Bildungsrichtungen). Ad 1. Vztah dělnické rodiny ke vzdělání je nejprve *ekonomickou otázkou*, rozhodující roli však nehrají *náklady na studium*, které lze dnes krýt pomocí stipendia (v NSR existuje poměrně dobrý systém sociálních stipendií, tzv. Honnef-Modell), ale nutnost *rezignace na vlastní příjem* po dobu studia. V této souvislosti dokazuje, že v dělnických rodinách dosud chybí typický středostavovský motivační vzor „odsunutého uspokojení“ (*deferred gratification pattern*, srv. L. Schneider a S. Lysgaard, ASR 18, 1953) a rozhodující roli hraje orientace na možnost okamžitého výdělku. Druhým determinujícím faktorem je empiricky prokazatelná *sociální distance*, která má dvě základní formy: *informační distance* a *efektivní distance*. Ad 2. Dahrendorf dokazuje rozbohem sociálního profilu a mobilních vzorů německého učitelstva, že střední školy mají výrazný charakter „středostavovských institucí“, z čehož vyplývají základní heterostereotypy vzhledem k dělnickým dětem. Polemicky se vypořádává s tradičním předsudkem „nižšího nadání“ dělnických dětí, vycházejícím z anachronických představ o dynamice vývoje osobnosti a dokazuje, že za současného stavu představují dělnické děti základní *Begabungsreserven* v NSR. Rozbor vrcholí zdůvodněním nutnosti překonat současný stav, který je překážkou na cestě k Dahrendorfovu ideálu „moderní společnosti“. „Jde mě především o to, že svobodná společnost potřebuje vyspělé občany, kteří mohou vyrůst jen tehdy, když „právo na svobodný rozvoj osobnosti“ bude sociálně podloženo“. Dahrendorfova studie bezprostředně souvisí s jeho publikací *Bildung ist Bürgerrecht* a knihou jeho tübingenské žačky Hannelore Gerstein, *Studierende Mädchen*, München 1965.

B. J.

Ralf Dahrendorf: Bildung ist Bürgerrecht. Plädoyer für eine aktive Bildungspolitik

Nannen-Verlag 1965, 155 str.

Publikace pro Dahrendorfa velice příznačná: jeho koncepte angažované sociologie (*Gesellschaft und Freiheit, Die angewandte Aufklärung*) a představa *moderní společnosti* (*Gesellschaft und Demokratie in Deutschland*) jej konsekvantně vede do oblasti *praktické*

politiky. Volba školské politiky je teoreticky podmíněna představou o funkci školství v moderní společnosti jako základního mechanismu obsazování společenských pozic, prakticky autorovou účastí při zakládání university v Kostnici a členstvím v poradním sboru badensko-würtenberského ministerstva školství. Rozvoj školství je školskou reformou nelze podle autora zdůvodňovat primárně ekonomickými nebo prestižními zřeteli, základní hledisko musí být sociálně politické: aktivní vzdělávací politika je autorovi jedním z nezákladnějších předpokladů reálné, materiální (tzn. neformální) občanské rovnosti, která je strukturální podmínkou aktivní účasti všech účastníků společnosti na sociálním a politickém procesu. Školství je povinno zajistit všem dosažení základní kvalifikace „občan“, jehož základním rysem je schopnost dalšího autonomního rozvoje osobnosti. Tato argumentace demonstruje silné i slabé stránky Dahrendorfovy teoretické pozice: její sympatický demokratický, humanistický patos, i její osvíceneckou abstraktnost. V řadě kapitol zkoumá pomocí pronikavé sociologické analýzy neutěšené rysy západoněmeckého školství: disproporcionální zastoupení venkovských a dělnických dětí, dívek a mládeže z katolických oblastí na všech typech vyšších škol, masový rozsah předčasného ukončení studia na středních i vysokých školách při prokazatelném nadání, neefektivní studium na vysokých školách, vyplývající z nedostatečné diferenciací studijních směrů a přežitého chápání akademické svobody atd. Rozbor doplňuje návrhy hlavních směrů a cílů reformy. Závěrečná kapitola představuje pozoruhodný esej o vztahu sociologického výzkumu, plánování a politiky.

B. J.

Helmut Schelsky: Auf der Suche nach Wirklichkeit. Gesammelte Aufsätze

Eugen Diederichs Verlag, Düsseldorf-Köln 1965, 487 str.

Sborník 24 statí z let 1949–1961, vesměs již publikovaných. (Obsahuje mj. tyto knižně publikované Schelského práce: *Die sozialen Folgen der Automatisierung*, Düsseldorf 1957, *Schule und Erziehung in der industriellen Gesellschaft*, Würzburg 1957, *Der Mensch in der wissenschaftlichen Zivilisation*, Köln-Opladen 1961). Shromážděné statí demonstrovají několik typů přístupu k sociální realitě, od empirického zkoumání jejich jednotlivých oblastí v rámci „speciálních sociologií“ (sociologie podniku a profese, sociální důsledky automatizace, sociologické problémy volného času, sociologie výchovy a školství, medicíny, náboženství, města, publicistiky) přes „teoretickou sociologii“ (oddíl K *strukturální analýze společnosti*, kde v souvislosti s rozbohem kategorií sociální stratifikace, společenské třídy a sociální změny rozvíjí svoji teorii soudobé společnosti jako „nivelizované středostavovské společnosti“) až po „transcendentální teorii společ-

nosti“ (oddíl K *diagnóze současnosti*, obsahující zejména proslulá statí *Ztráta reality v moderní společnosti* a *Člověk ve vědecké civilizaci*), pohybující se již za hranicemi sociologie v oblasti filosofické reflexe a blíží se tradičnímu proudu německého „kulturpesimismu“. Divergence výsledků těchto jednotlivých přístupů je příznakem toho, že pokus o spojení německé filosofické tradice s empiricky koncipovanou sociologií se Schelskému v podstatě nezdařil. Část publikovaných statí, především pocházejících z první poloviny padesátých let, je již značně antikvována, jejich publikace tak představuje spíše příspěvek k dějinám poválečné německé sociologie i k dokreslení profilu autora, který v předmluvě knihu charakterizuje jako „rozloučení s jednou formou sociologického bádání a učení, jehož sociální a vědecký význam se chýlí ke konci“.

B. J.

Anthony Giddens: Problém sebevraždy ve francouzské sociologii

The British Journal of Sociology, sv. XVI., březen 1965, 3 a n.

Anthony Giddens (Leicester) rozbírá vývoj sporu o vysvětlení sebevraždy především ve francouzské vědě. Jev vykládá jednak teze psychiatrická (Falret, Esquirol, de Fleury, Delmas), považující sebevraždu za projev duševní poruchy, jednak teze sociologická (Durkheim, Halbwachs), spatřující v ní spíše produkt společenských poměrů. Svou důkladnou monografií, věnovanou sebevraždě (*Le Suicide*, 1897), přispěl Durkheim, tvůrce sociologické teze, nejen k objasnění jevu ze sociologického hlediska, ale uspel i v ospravedlnění sociologie jako samostatné vědy probádaním předmětu, považovaného dosud za výhradní doménu psychologie. Jak ovšem ukázal Gurvitch (1952), zašel Durkheim ve svém sociologickém objektivismu poněkud daleko, neboť vytvořil strohý protiklad společnosti a jedince, mezi nimiž je ve skutečnosti stálá souvztažnost. Na nedorozumění se zakládal spor mezi Durkheimem a Tardem o to, zda je sebevražda v zásadě jevem společenským či individuálním. Jádrem problému je právě naopak vztah mezi společenskými a psychickými činiteli v etiologii sebevraždy, neboť ani výlučný psychiatrický výklad nebyl zkušeností potvrzen, ani výklad sociologický nestačil k úplnému objasnění sebevraždy, již propadá jen malý zlomek obyvatelstva. Sociologové dosud vyhledávali korelace mezi sebevraždou a určitými sociálními proměnnými, psychologové se vesměs omezovali na anamnézy osob, které se o sebevraždu pokusily, a anamnézy těch, kteří takto skončili v nemocnici, ale ostatní osoby, jež při sebevraždě uspěly, už vyšetřovat nelze. Giddens však vidí cesty ke zdokonalení výzkumů v soustavném šetření u příbuzných a známých krátce po činu, ve výzkumu těch, jejichž pokusy se nezdařily jenom pro technické překážky, v laboratorních pokusech, postihujících činitele ovlivňu-

jičí kontrolu i projev agrese (Menninger) u individuí a skupin, a posléze v pozorování vzorů zespolečenšování spjatých s útlumem nebo s usnadněním zevních agresivních projevů v různých skupinách. Tím by se vyjasnil vztah mezi skutečnými sebevraždami a pouhým sebevražedným chováním (pokusy, hrozby) a rozšířením výzkumu na větší počet osob bude spíše možno odpovědět na otázku, proč se za určitých společenských situací některé osoby vraždí, zatímco jiné za týchž poměrů sebevražedné chování neprojevují.

Jisté velmi přehledná a podnětná a důležitá studie sociologického věnování věnované studii Giddensova neujde pozornosti našich sociologů, neboť jev byl studován i u nás (Chalupný, Král aj.). Z našich badatelů byl autorovi znám toliko jazykově dostupný Masaryk, kterého však mylně řadí k německým sociologům. Zjevem se zabýval také předčasně v emigraci zesnulý Ullrich, který částečně spolupracoval na znamenitém díle Halbwachsové (viz mou obsáhlou recenzi v Soc. problémech 1932, 233—239).

F. P.

Jean Maissonneuve: La psychologie sociale

Sbírka Que sais-je? Presses Universitaires de France, Paris 1965, 128 s.

Autorovi není sociální psychologie ani „intermentální“ psychologii (Tarde), ani pouhým přívěskem sociologie; jejím vlastním předmětem je interakce vlivů společenských i jednotlivých osob, vztahy jednotlivců mezi sebou i vzájemné vztahy skupin. Naproti tomu studuje sociologie formy skupin, jejich hierarchické uspořádání a soustavy hodnot. Každé společenské chování je však podmíněno jak určitými psychickými příčinami, tak i dříve vytvořenými sociálními podmínkami. Knižka má dvě části: první je věnována styku a jeho sociálním rámcům, druhá studiu interakcí a dynamiky skupin.

V první kapitole prvé části se M. zabývá pohnutkami jednání, vedoucího k stykům, ve vztahu ke společensko-kulturnímu rámci tohoto jednání. Pojednává o samovolné stránce družnosti (sociabilité) a vychází přitom z psychoanalýzy a z poznatků vývojové psychologie. V druhé kapitole, věnované fenomenologii družnosti, pojednává o způsobu, jakým se projevuje v mase (užívá k jejímu objasnění francouzského zájmena „on“), v pospolitosti (communauté; rodina, pracovní kolektiv, národ) a ve společenství (communio: manželská dvojice, jiná sdružení o nejvýše 10—12 lidech) — zde navazuje M. na třídění Gurvitchovo. Třetí kapitola vysvětluje společenské rámce společenských skupin, přičemž autor vychází ze sociologie, aby vyložil vznik a vývoj kulturních norem, modelů, soustav, statusů a rolí, skupin i místních prostředí.

První kapitola druhé části pojednává o studiu početné omezených skupin, vhodném z důvodů praktických i metodologických. Druhá kapitola je věnována sociometrii

autor vychází z prací J. L. Morena. Třetí obsahuje výklad procesu interakce a soustavy rolí (tyto pojmy jsou srozumitelně objasněny) a dále je tu vložena a rozebrána teorie R. F. Balesa, který zredukoval počet kategorií interakce na dvanáct, vysvětlujících nicméně řešení základních problémů. Konečně čtvrtá kapitola vykládá skupinovou dynamiku pomocí teorií Lewinovy a Sherifovy. Čtenáře patrně nejvíce zaujme stať o výzkumech Lewina a spol., týkajících se vlivu různých způsobů vedení (autoritativního, demokratického a liberálního) na výkon a „společenské klima“.

Spisek se nezabývá ani vývojem sociální psychologie ani jejími ostatními metodami, ani problematikou lidských vztahů v celé jejich plnosti. Je toliko stručným úvodem do některých zorných úhlů a některých základních problémů s vypuštěním teoretických a technických otázek. Autorova snaha o oddělení předmětu sociální psychologie od předmětu sociologie a psychologie je jistě chvályhodná, avšak takový úkol se snad ani nedá uspokojivě zvládnout ve vědecko-populární, byť sebestyčinnější příručce. Při výkladu interakcí a dynamiky skupin se autor omezuje na skupiny o malém počtu členů a na sociometrii, což je samo sebou vhodné a vysvětlitelné i tím, že na tomto úseku sám pracoval a usiluje o vlastní přínos, např. metodou „kola“ pro individuální sociogram (str. 89). Ani při těchto omezeních nebude patrně knížka, aspoň v některých svých partiích, snadnou četbou pro začátečníka, jemuž je určena.

F. P.

Alfred Sauvy: L'Opinion publique

Sbírka Que sais-je? Paris 1964, 128 str.

Poutavá knížka o veřejném mínění, jež vysvětluje především na základě francouzských, českému čtenáři nicméně dosti blízkých zkušeností. Autor soudí celkem dost skepticky o kompetenci veřejného mínění vytvořit si správný názor o různých událostech a vládních opatřeních a dokládá tyto své pochyby na příkladech jako hodnocení politiky Léona Bluma nebo Paula Reynauda. Přesto zastává názor, že vláda má občany objektivně informovat o věcech veřejného zájmu, zejména nepředkládat publiku jen některá vybraná fakta, jež se jí hodí, a ostatní utajovat, a dále má ponechávat utvoření závěrů občanstvu, jemuž by neměly být vštěpovány konečné soudy o předkládaných faktech. Tomuto autorovu požadavku by nevyhovoval ani francouzský, ani sovětský způsob informací: za poměrně nejdokonalejší považuje Sauvy vztahy mezi vládou a veřejným míněním ve Velké Británii, kde se blíží jeho koncepci správných vztahů.

Slabinou spisu je poměrně málo propracovaná část o poznávání veřejného mínění a o technice jeho studia (tomu je věnována jen IV. kapitola, str. 39—47). Z toho důvodu nebude patrně čtenář vždy přesvědčen o správnosti různých autorových úsudků o obecných

názorech, týkajících se různých otázek (války a míru, řízeného hospodářství, distribuce potravin za války, zvyšování mezd), když ani neví, jak autor dospěl k svým závěrům.

F. P.

Základní kurs sociologie pro ekonomy

Napsal kolektiv katedry sociologie a psychologie INHPL VŠE, Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1965.

Skripta, složená ze dvou částí. V první jde o celkové seznámení s některými obecně sociologickými otázkami, jež se týkají vzniku, vývoje a předmětu sociologie, metod a technik sociologického výzkumu. Ve druhé jde o zevrubnější výklad problematiky sociologie průmyslu. Kapitoly *Sociologie a ekonomika* (J. Kohout) a *Human relations* (M. Míček) podávají přehled dosavadního vývoje tohoto oboru i rozbor soudobé literatury. Důraz je kladen na jejich praktické využití v podnikové praxi. Za jeden z prvních úkolů naší sociologie průmyslu se považuje promyšlení systému kvalifikace vedoucích hospodářských pracovníků. Správně je kritizována všeobecnost požadavků, aby formální vedoucí plnil i funkci skupinového vedení v neformálních vztazích. Kapitoly vykazují určité nepochopení pro vnitřní souvislosti mikrostruktury a makrostruktury. Skripta vrcholí Kohoutovou kapitolou o průmyslové sociologii a socialistickém podniku. Výrazně dokazuje, že sociologie má mít své místo již v projektu podniku, dále při přijímání a adaptaci nových pracovníků. Je podán přehled výzkumů fluktuace a faktorů stabilizace. Autor odlišuje sociální roli v podniku od sociální pozice, která má stabilnější povahu. Jsou uvedeny výsledky průzkumu hospodářských vedoucích, podle nichž např. autoritu mistra u nás nejvíce snižuje nedostatečná kvalifikace, na druhém místě špatné jednání s lidmi.

D. S.

G. Mury: A propos de la nouvelle classe ouvrière

in: *Economie et politique*, 1965, č. 1.

Stať poskytne čtenáři zajímavý pohled do ideologických problémů francouzské sociologie. G. Mury rozebírá dvě díla francouzských sociologů S. Malleta a P. Bellevilea, věnovaná problému „nové dělnické třídy“, tj. produktivních pracovníků vyšších stupňů technického rozvoje. Oceňuje v nich mnoho pozitivního — oba autoři mají blízko k marxismu, současně však vznášejí z pozic klasické marxistické teorie a komunistické politiky řadu strážlivých námitek proti módním generalizacím. Pro našeho čtenáře je to současně informace o různých řešeních závažné problematiky nových procesů ve vývoji dělnické třídy a zaměstnanců průmyslu v kapitalistických zemích, navazující nepřímo na známou diskusi v „Otázkách míru a socialismu“.

P. M.

Matejko A.: Wybrane problemy wspóldziałania dyrektora z załoga

Materiál na seminarium przygotowanym dla kadry kierowniczej Zjednoczonych zakładów stolarki budowlanej w Jablonnie, 1965.

Rozmnožená studie prakticko-sociologického (do určité míry přímo sociotechnického) rázu. Ředitel závodu nemůže podle autora v poměru k osazenstvu zůstávat hostejným k projevům odcizení, jejichž překonání souvisí se zásadami socialistického humanismu. Musí být přístupný, ale zároveň si zachovávat odstup, zajišťující svobodu manévrování při rozhodování. Faktický demokratismus ředitele nachází svůj výraz v zainteresovanosti životními problémy osazenstva, v navazování stálých mnohostranných kontaktů s podřízenými pracovníky. Vedle zájmu celku nemůže opomíjet ani zájmy jednotlivců. Má nejen koordinující a kontrolní, ale i inspirující funkce. V jeho postojích hraje úlohu takoví činitelé jako hlavní zaměření jeho pozornosti (buď na služební úkoly nebo na řídicí hierarchii apod.), odborná kvalifikace, vlastní zájmy, řídicí schopnosti, ochota spolupracovat s podřízenými, taktost v jednání, dávka sebekritičnosti. Některé výzkumy zjistily, že kolektivy řízené lidmi zcela zaujatými služebními záležitostmi měly horší výsledky než kolektivy, jejichž nadřízení věnovali mnoho času bezprostřednímu kontaktu s podřízenými. Velkou pozornost věnuje autor potřebě ponechávat podřízeným široké pole samostatného rozhodování. Pokud jde o iniciativu zdola, uvádí její 4 základní podmínky: musí se týkat autentických potřeb zainteresovaných osob; tyto osoby musí být schopny iniciativu rozvinout; musí existovat reálná možnost projevu aktivity ve smyslu náležité svobody; aktivita a iniciativa zdola musí být dostatečně efektivní ve smyslu uspokojení životních potřeb zainteresovaných osob, tj. mít konkrétní výsledky.

Často se projevuje nedostatečná pružnost organizačních forem. Zvláštní oddíl je věnován vztahu ředitele vůči vysoce kvalifikovaným odborníkům. Autor zdůrazňuje nutnost respektovat vysokou úroveň jejich společensko-profesionálních aspirací, spravedlivě hodnotit možnosti jejich rozvoje a postupu. Moderní organizace práce — a to zvláště za socialismu — se přiči měření cenné lidské energie odborníků na místech, kde jsou sice poměrně vysoce placeni, ale nejsou tam potřební. Ředitelovy znalosti o osazenstvu nemohou být nadále opěny jen o pragmatickou zkušenost, ale především o sociologické a psychologické vědecko-analytické znalosti. Z tohoto hlediska nutno uvažovat specifiku věkové struktury, zdravotního stavu a dalších charakteristik osazenstva toho kterého závodu.

D. S.

Atteslander P.: Die Stellung des alternden Erwerbstätigen im Betriebe und in der industriellen Gesellschaft

in: *„Industrielle Organisation“* 1965, 8.

Studie vychází z faktu tendencí k „přestárnutí“ v industriálních společnostech. Stárí je

kolektivní sociální situaci, jde ovšem o relativní pojem i skutečnost, které je třeba pojmát na podkladě současné široké divergence rolí. Vedle důvodů proti dalšímu zaměstnávání starších pracovníků („bezstarostné stáří“, uvolnit místa mladším, menší schopnost přizpůsobení technickým změnám) lze uvést řadu důvodů pro (pravdivost) v práci, koncentrovaná pozornost, metodičnost, kázeň, trpělivost aj.). Statistické věkové skupiny nemohou téměř nic vypovídat o sociálním průběhu stárnutí. Autor vyslovuje hypotézu, že specifickou pro stáří je redukce sociálních vztahů a potíže vznikají právě v důsledku toho, že je pracovník vyloučen ze své pracovní skupiny a postaven do nového prostředí. Zvláštní role starého neexistuje, je to fikce. Jde spíše o problém menší v sociální struktuře. Nemáme-li staré lidi považovat za menšinu, musíme dle Atteslandera ovšem změnit vžitou stupnici hodnot.

D. S.

Atteslander P.: Der Mann am Steuer, Ein Beitrag zur Führerrolle im Industriebetrieb
in: „Industrielle Organisation“ 1964, 1.

Pro zdůraznění významu empirických sociálních výzkumů pro demytologizaci pojmu „vůdce“ autor uvádí, že vzhledem ke své pluralistické hierarchii představují průmyslové podniky v podstatě kontrární normativní subkultury vůči okolní společnosti, tendující k egalitárnímu demokratismu. Vedení a skupinové normy se těsně proplétají. Vedení je sociální proces omezeného trvání: inovace, změna sociálních systémů. Je dynamické, zatímco řízení, administrace se týkají pozic a jiných strukturálních znaků. Vedení se silně týká neformální oblasti. Funkce nejen v souvislostech věcné, ale i emoční kooperace. Vlastní vedení může být prováděno pouze v kooperačním systému, který ovšem není bezkonfliktním vzhledem k divergujícím zájmům jednotlivců i skupin. Vedení má být zkoumáno jako sociální role. Vedoucí chování plyne ze stálých interakcí lidí. Atteslanderova studie se vyrovnává s řadou pojetí pojmu „vedení“ v německé i americké sociologické literatuře. Sama spíše rozebírá pojmoslovné předpoklady problému, méně se opírá o konkrétní výsledky sociologických výzkumů v závodech.

D. S.

Machonin P.: Změny v postavení pracujících v československých závodech od roku 1945 do dneška

in: Dějiny závodů v ČSSR, Práce, Praha 1965. Přehled hlavních problémů společenských vztahů v našich průmyslových závodech je podán na pozadí základních revolučně třídních přeměn, které vedly k početnému rozšíření a současně k určitému „rozřezávání“ dělnictva. Autor výrazně hovoří o vybudování kolektivistického typu ekonomických vztahů, opomíjí však hierarchické vztahy, které zesílily na základě soustředěnosti společenského vlastnictví. V souvislosti s tím poněkud přečnuje sociální jednotu pracujících

v závodech, i když správně zdůrazňuje, že nelze hovořit o sociální stejnorodosti. Po- znamená, že při tomto studiu nestačí sledovat jakési „holé“ sociálně politické vztahy, ale je nezbytné opírat se o tendence vývoje techniky, kvalifikace, pracovní doby atp. a spolu s těmito tendencemi sledovat vývoj vztahů mezi lidmi i jejich psychický projev. V přehledu sporných vztahů socialistických pracovních kolektivů v závodech jsou uvedeny vztahy mezi pracujícími vyplývající z různého stupně složitosti, kvalifikovanosti a oduševnělosti práce, rozporné vztahy mezi pracovními kolektivy a profesemi (k tomu dodáváme, že jejich studium je zvláště důležité pro poznání utváření skupinových, nakonec i podnikových zájmů), rozporné vztahy vyplývající z různé úrovně účasti pracujících na řízení, sociální vztahy mužů a žen a sociální vztahy generací. Autor vyzvedá, že zavedení nové soustavy řízení si dříve či později vynutí podstatné zvýšení neformální účasti kolektivů pracujících na řízení. Svou argumentaci omezuje jen na předpoklad, že pracovníci budou na kvalitě a efektivnosti výroby i samotného řízení mnohem bezprostředněji zainteresováni.

D. S.

Vopička E.: Vnitropodnikové řízení v nové soustavě řízení

NPL, Praha 1965

Popularizující knížka vychází z toho, že v zájmu zajištění souladu mezi hospodářskou aktivitou vnitropodnikových útvarů, jednotlivých pracovníků a potřebami celého podniku, sladění prvku kázně a prvku iniciativy přináší nová soustava důraz na využívání hodnotových vztahů též ve vnitropodnikovém řízení. Výstižně charakterizuje hospodářská střediska, odpovídající úsekům činnosti, jež tvoří uzavřené odpovědnostní okruhy a mají se stát základními nositeli hodnotových vztahů. Pro sociologa je práce přinosná nejen jako solidní ekonomicko-organizační informace, ale i tím, že kritizuje jednostranně ekonomický přístup k řízení. Žádá podstatný ohled k psychologické a sociologické stránce řízení. Uvádí např., že mistři mohou podstatně zvýšit efektivnost své řídicí činnosti a její vliv na vytváření motivů k práci, překročí-li hranice úzce ekonomického či dokonce technického chápání problematiky dílny, budou-li se hlouběji zamýšlet nad sociálními vztahy mezi pracovníky. V osobních odděleních by se měli více uplatňovat profesionální psychologové a sociologové, to však nemůže substituuovat požadavek, aby poznatky psychologie a sociologie pronikly do obsahu, metod a forem práce každého, kdo se v našich podnicích podílí na řízení.

D. S.

Kobr J.: Organizace průmyslu a průmyslových podniků v nové soustavě řízení
NPL, Praha, 1965

Solidně informativní práce o organizačním utváření zejména nadpodnikových hospodář-

ských orgánů v nové soustavě a o vzájemných vztazích mezi těmito orgány a podniky. Obsahuje řadu přehledných organizačních schémat. Sociologické aspekty v samotném obsahu jsou slabé. Pro sociologa průmyslu a průmyslového podniku má však práce význam tím, že včas seznamuje s novými organizačními rámci, v nichž se bude podnik při své činnosti pohybovat a které nepochybně ovlivní i vnitřní sociální systém podniku, nejen jeho organizaci. Knižka výrazně odlišuje dva základní typy nových výrobně hospodářských jednotek: oborový podnik (případně s koncernově přidruženým podnikem) a trust podniků. Ukazuje jejich přednosti i nevýhody. Důraz je kladen na organizační racionalitu nového uspořádání. Z tohoto hlediska vyzvedá jako důsledek silné monopolní postavení výroby. I když se autor snaží vyvodit, že různé formy soutěže (resp. konkurence) budou tento monopol mírnit a posilovat pozici odběratele, ponechává velkou nejasnost v tom, jak to v daném organizačním rámci při zachování silných centrálních pravomocí bude možné.

D. S.

Blucha J.: K užití některých sociologických metod při zpracování dějin závodů

in: Dějiny závodů v ČSSR, Práce, Praha 1965

Autor konstatuje společný metodologický základ historie a sociologie. Pro historiografii závodů přináší sociologické výzkumy nové aspekty zkoumání, rozšíření studia o další oblasti jevů, které nelze uspokojivě zpracovat historickými metodami, a metodické obohacení o některé kvantifikační postupy, materiálovou analýzu atd. Pokud jde o využití memoárů a autobiografií, domnívá se autor, že historik se na základě těchto pramenů snaží rekonstruovat vývojové souvislosti, zatímco sociolog se soustřeďuje na vysvětlení motivace společenského postoje osobností a skupin. Tento psychologický aspekt samozřejmě musí být studován, ale přesto je správněji dále jako dominující požadavek obsahového rozboru uvedeno vyšetření souvislosti mezi určitými společenským prostředím a konkrétním individuálním postojem, k němuž pak přistupuje typologická analýza osobnosti a statistická syntéza této analýzy. Podle autora názoru nebudou moci speciální sociologické výzkumy optimálně přispívat ke zvláštním potřebám dějepisců, ale bude nutno uvažovat o komplexních sociologických výzkumech s ústředním cílem získat materiál pomáhající řešit konkrétní otázky dějin.

D. S.

Teschner M.: Zum Verhältnis von Betriebsklima und Arbeitsorganisation. Eine betriebssoziologische Studie

Frankfurt am Main, 1961.

Analýza obsahu 63 interviewů s nahodile vybranými dělníky ocelárny — muži. Vychází z hypotézy, že postoj dělníků k poměrům na

závodě („podnikové klima“) není dáno redukovat na relativně stále individuální dispozice, ale že mínění a reakce poukazují na objektivní momenty, jimiž jsou podmíněny. Organizaci pojmá jako zvláštní dimenzi závodu, jejíž funkcí je vědomá, racionální koordinace kooperačního systému. Centrální organizační problém daného závodu spočívá v tom, nakolik lze při málo standardizované produkci spojit nutnou elasticnost výrobního procesu s dlouhodobým formalizovaným plánováním. Většina dělníků nemá jasno v normách odměňování a určování výše mzdy připisuje vedoucím, má dojem osobního nadřazování. Z negativních postojů k velkým mzdovým rozdílům autor usuzuje, že obecná tendence k nivelizační konzumní poptávce snižuje vyhlídky vedení na zavádění silné mzdové diferenciacie bez odporu dělnictva. Proti výkonové orientaci (vysoké odměny dělníků v akordu) stavějí dělníci konzumní orientaci. Ve vztahu k práci je vysoce hodnocena její rozmanitost a možnost určitého disponování. Časté přání změnit pracoviště v rámci závodu je motivováno přáním 1. mít lépe placené místo, 2. mít zajímavější práci, 3. mít fyzicky snadnější práci. Dělníci mají pocit jistoty před nezaměstnaností. Strukturální souvislosti mezi subjektivními postoji, sociální organizací a technickým procesem se výrazně projevují na problému nadřazených. Existují obavy z důsledků stíženosti. Nespokojenost se týká působení nadřazených při odměňování a přidělování pracovišť, které je málo racionalizováno. Napětí je způsobováno hlavně objektivními podmínkami, ne psychologickými momenty. Netýká se mistrů, ale nejvíce vedoucích oddělení. Polovina tázaných byla spokojena s tím, jak podniková rada zastupuje jejich zájmy, druhá polovina ji kritizovala za to, že zaujímá spíše stanovisko ředitelství.

D. S.

Borchard H.: Für die Entwicklung einer „Industriesoziologie“

in „Die Wirtschaft“, 1964, Nr. 34.

Programová stať, vymezující sociologii jako vědu, která zkoumá složitý komplex sociálních vztahů a z nich vyplývajících skupinových postojů v konkrétních historických a regionálních podmínkách, stanoví jejich zákonitosti a vyjadřuje se ke společenskému řízení za socialismu. Těžiště sociologického výzkumu v NDR hledá autor v sociologii průmyslu, jejíž problematiku skicuje takto: 1. *Struktura sociálních kooperačních vztahů jednotlivců a kolektivů* — 1.1 formální skupinová struktura v průmyslových podnicích, 1.2 neformální skupinová struktura, 1.3 skupinová struktura jednotlivých průmyslových odvětví, 1.4 změny sociálních tříd a vrstev, 1.5 řídicí systémy, 1.6 řízení a efektivní struktura autority, 1.7 formální a neformální struktura informací v podnicích; 2. *Typické skupinové postoje* — 2.1 vztahy mezi tvůrčivým charakterem práce a chováním různých sociálních skupin, 2.2 sociologické problémy kvalifikace,

2.3 působení ekonomických a morálních stimulu na různé skupiny, 2.4 faktory podnikového klimatu, 2.5 fluktuace, 2.6. chování vedoucích, 2.7 vztah chování vedoucích a informací, 2.8 sociologické problémy přípravy řídicích kádru; 3. *Organizace řízení* — 3.1 organizační typy, 3.2 metody řízení, 3.3 sociální modely řídicí činnosti, 3.4 sociologické analýzy praktických experimentů; 4. *Metody sociálních výzkumů v průmyslu*. I když tento přehled není úplný, je podnětný. Autor žádá lepší zajištění výzkumné práce a mezi socialistickými zeměmi, které v tomto ohledu mají před NDR značný předstih, jmenuje i ČSSR (sic!). (Upoznorujeme, že plný překlad Borchardova článku vyšel v časopise „My 65“, 1965, č. 3.)

D. S.

Klein A., Speigner W., Ergebnisse einer betriebssoziologischen Untersuchung

in: „Wirtschaftswissenschaft“ 1964, č. 11.

Po vědoslovném úvodu, v němž je úkol marxistické podnikové sociologie formulován jako studie zákonitostí, které jsou základem utváření a vývoje socialistických výrobních kolektivů, autoři rozebírají význam podnikového klimatu, formálních a neformálních skupin v podniku. Za důležité objekty výzkumů považují konflikty a informační vazby. Ve druhé části jsou podány výsledky průzkumů 5 pracovních skupin. Byly zjišťovány, škálovány a kvantifikovány postoje jejich členů k podniku. Obzvláště nepříznivě na tyto postoje působily nedostatky v organizaci práce, neinformovanost, nedostatečné respektování návrhů, nedostatečné hodnocení kvality při odměňování, nespokojenost s vedením i s činností společenských organizací. Příznivě působila spokojenost s jednáním bezprostředních nadřízených, sociální jistota a neformální vztahy ve skupinách. Tyto vztahy byly studovány speciálně s použitím sociometrických metod. Určité napětí mezi podskupinami souviselo i se světónázorovými rozdíly, hlavní však byly sociálně lidské motivy.

D. S.

Burch W. R. J.: The Play World of Camping: Research into the Social Meaning of Outdoor Recreation

American Journal of Sociology, sv. 70, č. 5, 1965, str. 604—612, 1 tab.

Autor procestoval se ženou a 3 dětmi v roce 1962 12 rekreačních táborů ve státních leších Oregonu a hovořil s 288 rodinami o táboření v lese. Studoval vztah mezi zaměstnáním a způsobem táboření, denním programem rekreace, vcbou her a rozdělení práce na mužskou a ženskou. Činnost v táboře rozdělit na 6 skupin: Symbolická práce (s trofejemi, lov, rybolov, houbaření, sběr dřeva atd.). Expresivní hry (plavání, vodní lyže, veslování). „Volné hry“ (odpočívání, slunění, čtení). „Organizované“ hry (kopaná, volejbal atd.). Substituční hry (stavění a udržování tábořiště,

vaření, oheň). Společenské hry (konverzace, pití, zpěv, procházky). Velkou úlohu hraje každodenní „rituál“ a sportovní zdatnost. Hry, které ženy považují za „normální“, jsou mužům příliš „prozaické“, vyžadují „dramatictější“ činnost. „Hra na táboření“ vyhovuje typu amerického mužského hrdiny, kdežto žena „hraje“ statečnou, ale mírnou „pionýrskou matku“. Jsou hry oběma pohlavím společné (plavání, konverzace, pití, tanec), ale mnoho „mužských“ her si oblíbují ženy (rybaření, lov, vodní lyže). Hry se v každé generaci mění. Dnešní generace vyhledává způsoby i místa rekreace svých dědů, nikoliv otců. Dává přednost volnému táboření před organizovanými táborovými celky. Je nápadná snaha po „starém pionýrském táboření“, odmítá se „kultura“ (sirky, zapalovače, stany). Autor podává rozbor zkoumaného souboru podle věku, pohlaví, zaměstnání a původu a uvádí tyto skutečnosti do vztahů se způsoby rekreace jeho členů. Zjišťuje, že dnešní člověk pro svou rovnováhu absolutně potřebuje „hru“ jako vyrovnávací sociálně psychologický faktor.

—cy—

Bourdieu, P. et M.-C., Le paysan et la photographie

in: Revue française de sociologie, VI, 1965, 164—174.

Metodicko-analytická studie o funkci fotografie v životě vesnického obyvatelstva je příspěvkem k sociologii kultury. Autoři hodnotí význam fotografie pro vesničana a ptají se, proč fotografie je na venkově ještě stále řídkým zjevem. Je to nedostatek přístupu k „technice“, nebo to souvisí s kulturní úrovní v širším smyslu? Zatím se fotografie na venkově vyskytuje jen jako doklad slavnostních příležitostí, především svateb. Fotografie porizovaná při křtu je vzácnější. Snímek zobrazuje shromáždění příbuzných a má svůj specifický význam pro dokumentaci rodinného života. Rodinné fotografie jsou ukládány obvykle odděleně od ostatních „všedních“ snímků, aby byly méně přístupné náhodným příchozím a návštěvám. Naopak „slavnostní“ fotografie jsou vyjímány ze schránky, do nichž jsou pravidelně ukládány, a při jejich ukazování je zachováván jakýsi ceremoniel a vytvářena slavnostní nálada. Obecně však platí, že fotografie je pro venkovana v každém směru „marnivostí“, s čímž je spojeno její menší rozšíření a určitá obřadnost při zacházení s obrázky. Venkován považuje osobu mající vztah k fotografování a fotografiím za „poměštěného“ člověka, za někoho, kdo se chce povýšit nad ostatní obyvatele vesnice. Studie, která je jednou z verzí napsanou na toto téma pro knihu *Un art moyen, essai sur les usages sociaux de la photographie* (Editions de Minuit), je pro našeho sociologa i zajímavým příspěvkem k poznání úrovně materiální kultury technického typu na francouzském venkově.

V. S.

Jiří Kolaja: Workers' Councils. The Yugoslav Experience

Tavistock Publications, Londýn 1965.

Vztahy v průmyslu jsou stále pramenem problémů a frustrace v mnohých společnostech, v nichž technologická éra způsobuje rychle střídání podmínek. Některé základní otázky jsou společné všem těmto společnostem — kupř. jak dosáhnout ustáleného tempa ekonomického růstu jakožto základu pro zlepšení životního standardu a kvality života, a zároveň jak vytvořit dynamické a pružné vzory organizace a řízení, jež by pomohly výskoleným a ochotným pracovníkům dosáhnout vysoké úrovně výroby a výkonnosti.

Pojednání o jugoslávském systému závodních rad je obzvláště důležité pro diskusi o průmyslových formách, a Kolajova studie je v západním světě první, která podává ucelený, adekvátními vědeckými metodami systematicky sebraný materiál, doplňující úřední oznámení a zprávy návštěvníků, jež dosud byly jediným zdrojem informací. Zajímavě pojednává o dvou závodních radách v Bělehradě a o jejich vztazích k jiným organizacím, které hrají úlohu v životě průmyslového dělníka — k odborovým svazům, Komunistické lize a mládežnické organizaci. Dokazuje, že ačkoli se závodní rady zasloužily o zvýšenou výkonnost a větší zainteresovanost zaměstnanců, nedosáhly vytčeného cíle v tom, že základní rozdíly v postojích mezi vedením a dělnictvem trvají.

Tato analýza procesů průmyslové demokracie v Jugoslávii vrhá ostré světlo na mnohé rysy, považované za samozřejmé ve formách průmyslové organizace na Západě. Proto je tato kniha zajímavá jak pro ty, kdo se zabývají praxí průmyslového řízení, tak pro průmyslové sociology a sociální psychology.

—Mj—

Erich Fromm: Science, Art and Peace

Co-existence, Pickering (Canada), č. 3, 1463

V úvodu autor konstatuje, že 20 let po porážce nacistů je třeba řešit otázku, jak mají vědci a umělci pomáhat při odstraňování hrozby nové války: Jejich úkolem je překonat omezující předpojatost, navazovat vzájemné mezinárodní styky, vysvětlovat nerozumění, poukazovat na hodnoty, které by válka zničila. Nemusí tak činit explicitně — věda a umění totiž slouží lidstvu a míru bez ohledu na to, čím se zabývá.

Průměrný člověk myslí, vidí, slyší v kategoriích „zdravého rozumu“ (common sense). Jeho logiku, vkus, řeč, formuje společnost, v níž žije; a nejen to, závažnost minulých společenských forem je stále pocítována v myšlení i vkusu ještě dlouho po tom, když se původní společenské podmínky změnily. Pokud jsou ve společnosti rozpory, pokud představují zvláštní zájmy, které nejsou identické se zájmy lidstva, poskytují průměrnému člověku pokroucený názor na svět. Vědomí při myšlení a vnímavost při umění jsou víceméně „falešným vědomím“, pokud všechny rozpory v dané společnosti i mezi společnostmi nevymizují.

Jsou však dva přístupy ke skutečnosti, které zasahují dále než chápání reality pomocí „common sense“: věda a umění. Skutečný vědec, i když začíná s údaji, které mu poskytují smysly, jim nedůvěřuje a nespojuje se s nimi. Jeho cílem je proniknout klamným závojem smysly prostředkovanych údajů, a kritickým myšlením a ovládanou fantazií dojít k adekvátnějšímu pochopení skutečnosti. Jeho výsledky jsou často nepochopitelné a zdají se laikovi absurdními, protože přesahují specifické sociální kategorie a pojednávají o hlubší realitě. Vědecké myšlení nejen rozšiřuje horizont intelektu, ale také rozvíjí schopnost člověka přemýšlet, a sjednocuje lidstvo.

Velké umění má tutéž funkci jako věda. Proniká do sféry „common sensu“ a jeho představ o člověku a přírodě, které, právě tak jako myšlení podle „common sensu“, jsou utvářeny a pokrucovány společností. Umění odhaluje za klamným zdáním podstatu jevů, jejich pravou realitu. Umělec se nutně staví kriticky ke způsobu, jakým „common sense“ vidí a slyší; pokud je umělcem, je radikálem — protože jde až ke kořenům; je *internacionalistou*, protože se dotýká skutečnosti bytí, všem lidem společné. Funkcí vědy je dodat vědci kritičnost, funkcí umění je učinit člověka citlivějším pro všechny životní jevy. Vědecká a umělecká pravda mají společné to, že jdou dále než konvenční myšlení a vnímání ve styku s realitou, tj. se silami skrytými za statickým zdáním. Tak Homér udělal víc pro mír, když psal o trojské válce, než méně slavný autor písní o míru — i když jeho dílo má také svou důležitou funkci.

Autor uzavírá, že — vedle přímého zabývání se problémem války a míru — vědec a umělec nejlépe přispívají míru a internacionalismu tím, že jsou prozřívají a odvážní.

—Mj—